

Uvod

Oprelitev in relevantnost tematike

Globalizacija sproža dinamične spremembe, ki so vidne na domala vseh (javno)političnih področjih, predvsem pa na področjih proizvodnje dobrin, trga delovne sile, mednarodne trgovine in digitalizacije. Te spremembe prinašajo številne priložnosti, a tudi izzive, kot so izčrpavanje naravnih virov, socialne razlike, revščina, klimatske in demografske spremembe ter migracije. Ti izzivi so pogosto opredeljeni kot globalni problemi.¹ Globalna skupnost si navedene izzive prizadeva obvladovati z zastavljanjem ciljev, kot so zmanjšanje revščine, zagotavljanje vključujočega in pravičnega izobraževanja, stabilizacija miroljubnih in vključujočih družb ter doseganje trajnostnega razvoja (Organizacija združenih narodov, 2015).

Nastajajoče gospodarske, digitalne, kulturne, demografske in okoljske spremembe pomembno sooblikujejo tudi življenje mladih. Izobraževalni sistemi po svetu si zato ob podpori mednarodne skupnosti prizadevajo vzgajati globalne državljane, ki imajo znanje, spretnosti, stališča in

1 Evropska komisija (2015) navedene globalne probleme opredeli kot velike družbene izzive (angl. *grand societal challenges*). Čeprav ni enotne opredelitve, kaj so globalni problemi, velja prepričanje, da zadevajo vse posameznike, ne glede na državo in družbeno skupino, ki ji pripadajo (OECD, 2018, str. 12). Tako so globalni problemi lahko tudi lokalni problemi, katerih doseg je globalni. Medsebojno povezanost in vzajemni vpliv lokalne in globalne ravni nazorno opišeta termin globalizacija ter slogan »misli globalno, deluj lokalno« (npr. Hartmeyer, 2021).

vrednote za življenje v vedno bolj medsebojno povezanem, raznolikem in hitro spreminjajočem se svetu. Pedagoška podlaga za globalno izobraževanje sega v projekte svetovnih študij, ki jih je Richardson ustvaril v Združenem kraljestvu v sedemdesetih in osemdesetih letih prejšnjega stoletja (npr. Richardson, 1979). Projekti, ki so jih navdihnili Freirejeva (1972) filozofija in njegovi pogledi na izobraževanje kot na sredstvo za spodbujanje družbenih sprememb, so predstavljali pomemben premik od spoznavanja učnih vsebin (vezanih na družbene spremembe) k razvoju spretnosti, vrednot in stališč o globalnih problemih (Hicks, 2003). Z leti in desetletji so te temelje razvile in sprejele nacionalne države ter tudi različne mednarodne organizacije. Med njimi so na primer Organizacija združenih narodov za izobraževanje, znanost in kulturo (UNESCO), ki je njegove temelje prisvojila v smislu izobraževanja za globalno državljanstvo (angl. *global citizenship education*), Svet Evrope v smislu globalnega izobraževanja (angl. *global learning*) in nazadnje Organizacija za ekonomsko sodelovanje in razvoj (OECD) v smislu ocenjevanja globalnih kompetenc (angl. *global competences*) v okviru Programa mednarodne primerjave dosežkov učencev (PISA) 2018.

C. Sälzer in N. Roczen (2018) ugotavljata, da se globalne kompetence kot koncept v terminološkem smislu uporabljajo že več desetletij (npr. Lambert, 1994), vendar so razmeroma nov znanstveni konstrukt (Boix Mansilla in Jackson, 2013; Reimers, 2010)² in se večinoma preučujejo v zahodnem svetu (Deardorff, 2011). A. Skinner (2012) ob tem dodaja, da je bilo na področju globalnega izobraževanja v Sloveniji, kot tudi širše v osrednji vzhodni Evropi, izvedenih le malo raziskav. Conolly in drugi (2019) izpostavljajo, da obstajajo velike regionalne razlike pri izvajanju globalnega izobraževanja in učenja, ki jih v veliki meri oblikujejo nacionalni interesi. Podobno tudi C. Sälzer in N. Roczen (2018) poudarjata, da so globalne kompetence močno odvisne od kulturnega konteksta. Davies in drugi (2018) pa pojasnjujejo, da čeprav globalno izobraževanje temelji na univerzalističnih predpostavkah, gre za zelo raznolik pojav z izrazitimi nacionalnimi značilnostmi in z zgodovino, na katero močno vplivajo lokalni politični kontekst, izobraževalni sistem in vrednotna naravnost države. Navedeno nakazuje pomen poglobljenega kontekstualnega preučevanja razvoja globalnih kompetenc v posameznih nacionalnih državah.

2 Izjemo glejte v Hanvey (1976).

Namen študije in raziskovalna vprašanja

Monografija, s konceptualizacijo globalnih kompetenc in poglobljenimi analizami podatkov raziskave PISA (2018) za Slovenijo, zapolnjuje raziskovalno vrzel na področju preučevanja dejavnikov in učinkov razvoja globalnih kompetenc. Rezultate umesti v širši pregled razvoja področja v nacionalnem in mednarodnem prostoru ter znanstvene razprave na tem področju.

Natančneje, v študiji želimo globalne kompetence slovenskih učencev in učenk preučiti z več vidikov: zanima nas, v kolikšni meri slovenski 15-letniki ocenjujejo lastne globalne kompetence, ali obstajajo razlike v ocenah lastnih globalnih kompetenc med različnimi skupinami učencev in učenk (razlike po spolu, srednješolskem izobraževalnem programu, priseljenskem ozadju, socialno-ekonomskem statusu (SES), dosežkih pri preizkusu iz branja, matematike in naravoslovja v raziskavi PISA) in ali se globalne kompetence povezujejo z občutkom pripadnosti šoli ter dosežki pri preizkusu iz bralne, matematične in naravoslovne pismenosti v raziskavi PISA. Ker različne študije potrjujejo, da globalne kompetence zajemajo preplet znanja, stališč in vrednot, nas v študiji zanimajo tudi povezave med omenjenimi vidiki globalnih kompetenc. Posebno pozornost namenjamo tudi priložnostim za usvajanje globalnih kompetenc v šolskem kontekstu, o katerih poročajo različne skupine učenk in učencev. Ker gre za pomembne kompetence učencev in učenk, ki so bile v nekaterih študijah že prepoznane kot značilen napovednik različnih vidikov spodbudnega učnega okolja (Kirkwood, 2001; Paluck in Green, 2009), menimo, da bomo na ta način dodatno pojasnili pomembnost krepitve omenjenih kompetenc v izobraževalnem procesu, predvsem pa identificirali skupine učencev in učenk, ki pri krepitvi teh kompetenc potrebujejo posebno pozornost.

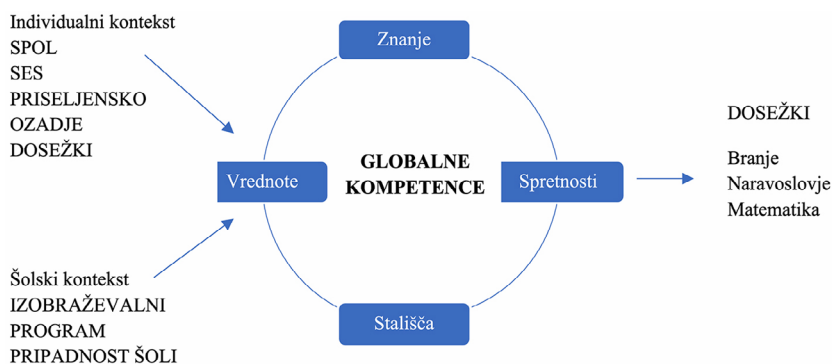
Na podlagi naštetih področji je namen bolj poglobljeno razumeti poročana stališča in dispozicije na področju globalnih kompetenc slovenskih učencev in učenk na mednarodni lestvici raziskave PISA (2018). Cilj analiz je tako odgovoriti na naslednja raziskovalna vprašanja:

- Kako slovenski učenci in učenke samoocenjujejo stališča in dispozicije ter priložnosti za usvajanje na področju globalnih kompetenc v primerjavi z mednarodnim povprečjem (OECD) na različnih področjih globalnih kompetenc?
- Ali obstajajo značilne razlike v ocenah lastnih globalnih kompetenc med različnimi skupinami učencev in učenk (glede na spol,

izobraževalni program, status priseljencev, SES, dosežke pri preizkusu v raziskavi PISA)?

- Ali je občutek pripadnosti šoli značilen napovednik globalnih kompetenc slovenskih učencev in učenk?
- Ali ocene lastnih globalnih kompetenc značilno napovedujejo dosežke pri preizkusu iz branja, matematike in naravoslovja v raziskavi PISA?
- Kako so v Sloveniji povezana različna področja globalnih kompetenc? Ali je zaznано zavedanje o globalnih vprašanjih značilen napovednik odzivnosti na globalna vprašanja, zaznane samoučinkovitosti pri pojasnjevanju globalnih vprašanj in odnosa do priseljencev?
- Kako razumeti rezultate raziskave PISA (2018) ob upoštevanju teoretičnega okvira, slovenskega (javno)političnega konteksta in OECD-jevega okvira ocenjevanja globalnih kompetenc?
- Kakšne so implikacije za nadaljnji razvoj globalnih kompetenc učencev v Sloveniji?

Analitični model preučevanja

Slika 1: Analitični model preučevanja

Vir: lastna zasnova.

Na podlagi poglobljenega pregleda teoretskih razprav na področju razvoja globalnih kompetenc smo oblikovali analitični okvir preučevanja, ki mu sledita tudi vsebina konceptualnega in struktura empiričnega dela mono-

grafije. Iz analitičnega modela je razvidno, da je razvoj globalnih kompetenc kot preplet znanja, spretnosti, stališč in vrednot odvisen od številnih individualnih (spol, SES, priseljsko ozadje, dosežki) in šolskih dejavnikov (izobraževalni program, občutek pripadnosti šoli) ter da so globalne kompetence prepoznane kot pomemben dejavnik bralnih, naravoslovnih in matematičnih dosežkov. Pri tem je treba upoštevati, da se razvoj globalnih kompetenc odvija v specifičnem nacionalnem in mednarodnem (javno)političnem kontekstu.

Metodološki okvir

Da bi odgovorili na raziskovalna vprašanja, opredeljena v namenu študije, smo uporabili kombinacijo kvalitativnih in kvantitativnih metod in tehnik. Kvalitativni del raziskave temelji na a) analizi nacionalnih in mednarodnih (javno)političnih dokumentov (npr. smernic, priporočil, deklaracij), ki usmerjajo razvoj globalnih kompetenc v izobraževanju; b) pregledu in ovrednotenju znanstvenoraziskovalnih vsebin s področij teoretskih pristopov in konceptov globalnega izobraževanja, globalnega državljanstva in globalnih kompetenc. Pri tem so bile za iskanje ustreznih virov (znanstvenih monografij in člankov) uporabljene podatkovne zbirke Web of Science, PsycARTICLES, ERIC, Scopus in SOC INDEX. Kvantitativni del raziskave predstavlja poglobljene statistične analize rezultatov raziskave PISA, katerih metodologijo predstavljamo v empiričnem delu monografije.

Struktura monografije

Po uvodnem delu, v katerem smo predstavili relevantnost tematike in namen študije, analitični model preučevanja in metodološki okvir, je monografija razdeljena na tri vsebinske sklope. V drugem delu predstavljamo javno(politični) okvir razvoja globalnih kompetenc, konceptualni okvir globalnih kompetenc, vključno z razvojem globalnih kompetenc, s tipologijo globalnih kompetenc, spremljanjem in merjenjem globalnih kompetenc, z dejavniki, povezanimi z usvajanjem globalnih kompetenc, z globalnimi kompetencami kot prepletom znanja, spretnosti, stališč in vrednot ter z globalnimi kompetencami kot napovednikom akademskih dosežkov. V tem delu se osredinjamo tudi na globalne kompetence v raziskavi PISA, namen spremljanja globalnih kompetenc, štiri dimenzije globalnih kompetenc kot tudi kritike OECD-jevega okvira spremljanja globalnih kompetenc. V tretjem, empiričnem, delu uvodoma predstavimo metodo (vzo-

rec in obdelavo podatkov), v nadaljevanju pa podrobne rezultate izvedenih analiz, povzetek ključnih ugotovitev in razpravo. Četrta, sklepna del, poleg zaključkov monografije vsebuje tudi omejitve študije in smernice za nadaljnje raziskovanje ter smernice in izhodišča za politiko in prakso.